

Miljenko Pandžić

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

OBRAZOVANJE ARHIVISTA – USPOREDNI PREGLED ŠKOLOVANJA U RAZNIM ZEMLJAMA SVIJETA

UDK 378.6:930.25](100)

Pregledni članak

U ovom članku autor daje pregled arhivskog obrazovanja u nekim zemljama Europe i Sjeverne Amerike, posebno u SAD i Kanadi, s osnovnim značajkama razvoja. Međunarodno arhivsko vijeće želi također koordinirati i podići razinu školovanja arhivista u zemljama u razvoju u Aziji i Africi, kao i u zemljama nekadašnjeg socijalističkog sustava u istočnoj i srednjoj Europi te zemljama u "tranziciji". Radi boljeg pregleda arhivskog školovanja i obrazovanja u pojedinim zemljama svijeta, osnovana je i posebna Sekcija MAV-a za unapređenje školovanja, a izrađen je i direktorij svih ustanova, arhivskih škola i sveučilišta na kojima se predaje arhivistika kao zasebna stručna i znanstvena disciplina. Takav pregled objavljen je 1992. godine, a među ostalim sadrži i podatke o školama, profesorima, studentima i predmetima za studij arhivistike u 43 zemlje svijeta.

Europsko arhivsko obrazovanje rado ističe svoju dugogodišnju tradiciju sustavnog arhivskog školovanja, na svim razinama. Profesor arhivistike na sveučilištu u Liverpoolu Michael Cook, u jednom svom radu o školovanju arhivista u Francuskoj i Njemačkoj spominje sustavno obrazovanje arhivista u tim zemljama čak u prvoj polovici odnosno početkom 19. st.¹

¹ M. Cook, The development of archival education, *JANUS*, Archival Review, 1995, sv. 2, str. 57. Isti autor citira na str. 60 (bilj. 1) E. Lodolinija, profesora arhivistike na Sveučilištu u Rimu: "... surveys international scene in archival training...", u njegovoj studiji "La formación profesional y las escuelas

Nizozemska, kao zemlja s možda najdužom arhivskom tradicijom na svijetu, ističe 75 godina arhivskog školovanja na arhivskoj školi u den Haagu.²

Posljednjih nekoliko desetljeća, od 60-ih godina dalje, neprestano raste zanimanje u svim razvijenim zemljama svijeta, kao i u zemljama u razvoju, za što većim udjelom arhivskih službi, kao i pojedinih sveučilišta u školovanju i obrazovanju u širem smislu arhivskih stručnjaka raznih profila.

Međunarodni arhivski kongresi, koji se održavaju svake četvrte godine, u manjoj ili većoj mjeri, svakako uključuju radove i rasprave s područja obrazovanja arhivista i drugih profila u arhivima. Tako XI. Kongres u Parizu³, XII. Kongres u Montréalu⁴, pa i XIII. Kongres u Pekingu, donose radove eminentnih stručnjaka o toj tematici.

Međunarodno arhivsko vijeće je godine 1979. osnovalo Odbor za profesionalno školovanje, koji je organizirao nekoliko međunarodnih kolokvija o školovanju arhivista (prilikom XI. Kongresa u Parizu te kasnije u Milanu, 1989. i Hagu, u rujnu 1990), čiji su radovi objavljeni u posebnim publikacijama odnosno u časopisu JANUS.⁵

Još 1966. godine, tajnik MAV-a Ch. Keckemeti organizira prikupljanje podataka o školovanju arhivista u svijetu, te o tome izlazi "Popis škola i tečajeva za profesionalno obrazovanje arhivista".⁶

Godine 1992. izlazi u izdanju Sekcije za obrazovanje arhivista MAV-a, novo izdanje ovog pregleda, gotovo sveukupnog arhivskog obrazovanja u svijetu, pod naslovom "Pregled škola i studija profesionalnog školovanja arhivista" (*Directory of Schools and Courses of Professional Training for Archivists*). Obrađena je 121 škola ili studij u 43 zemlje na svih pet kontinenata.⁷ Obuhvaćen je također i poslijediplomski studij.

de archivistica", objavljenoj u knjizi posvećenoj našem arhivistu A. Tanodiju "De archivos y archivistas: homenaje a Aurelio Tanodi", Organizacion de los Estados Americanos, Washington DC, 1987, str. 111.

² T. Thomassen, Introduction to the Hague Conference on professional education, *JANUS*, 1995, sv. 2, str. 56.

Nizozemska arhivska škola (Dutch Archives School) slavila je 21. listopada 1994. 75. obljetnicu.

³ *Archivum*, vol. 35, 1988.

⁴ *Archivum*, vol. 39, 1992.

⁵ Actes du premier colloque international sur la formation des archivistes, Paris August 1988, Paris ICA Studies 1989, Etudes nr. 4; Actes du second colloque international sur la formation des archivistes, Milano, September 1989, objavljeno u *JANUS*, 1990, 1; Actes du troisième colloque international sur la formation des archivistes, The Hague, September 1990, objavljeno u *JANUS*, 1991, 2 (usp. Directory of Schools and Courses of Professional Training for Archivists, Koblenz 1992, str. 16); *Archivum*, vol. XXXIV, posvećen je školovanju arhivista ("Professional training of archivists"), Pariz 1988.

⁶ Ch. Keckemeti, La Formation professionnelle des archivistes, Bruxelles 1966 (izd. MAV-a).

⁷ Isto, str. 3.

Već na prvi pogled korisnik ove izvanredne studije ne otkriva samo one osnovne podatke, poput naziva škole, adrese, telefona, imena odgovornih osoba, što je sve veoma važno za uspostavljanje brzog i izravnog kontakta i za daljnje obavijesti. Ovdje se, naime, nalaze i izravni podaci o programu studija, o broju nastavnih sati, o broju studenata, o zvanju koje student stječe nakon studija; napokon i o profesorima na svim studijima i školama (da li su profesionalni arhivisti ili primjerice povjesničari, jesu li radili u arhivima te imaju li određenu praksu ili ne). Nadalje, o studentima doznajemo: koliko ih u pojedinoj školi ili studiju završava studij nakon određenog broja godina, koliki prosječni broj svršenih studenata može škola ili fakultet iskazati, te koliki je broj polaznika studenata u prosjeku u jednoj godini studija. To dakako ovisi o veličini škole ili fakulteta, pa i zemlje o kojoj je riječ, ali ipak čini se da nema te škole ili studija, koja ne bi iskazala da je barem 5 do 10 studenata svake godine završilo studij.

Zatim možemo pratiti osnovne pokazatelje o predmetima koji se predaju. Primjera radi, vidimo kakav je odnos broja sati između arhivističkih predmeta "u užem smislu" (arhivska teorija i praksa, obrada, sređivanje i popisivanje, izrada obavijesnih pomagala, povijest institucija, arhivsko zakonodavstvo, kancelarijsko poslovanje, rad u pismohranama, gradivo na nekonvencionalnim medijima, vrednovanje, izlučivanje, arhivska tehnika i sl.), u odnosu na opće predmete (nacionalna i opća povijest, pravo, pa i ekonomija, informacijske znanosti, povijest arhiva, jezici, ponekad i bibliotekarstvo). Dobivamo uvid u odnos između broja sati predavanja (teoretske nastave) i praktičnih vježbi. Sve to pokazuje osnovno usmjerenje manje-više svake arhivističke škole ili studija:

1. Samostalnost ili autonomnost studija arhivistike – ponekad s posebnim smjerom bibliotekarstva i informatike. O tome izričito govori i zaključak odnosno preporuka sa sastanka Sekcije za obrazovanje arhivista u Ljubljani, u jesen 1994: "6. ... potrebno je dostići ravnomjerni program /studija arhivistike/, s jedne strane i pomoćnih povijesnih znanosti, a s druge strane ... 'uravnoteženu integraciju novih tehnologija' (za obradu informacija)".

2. Dio arhivističkih studija mora se posvetiti povijesti institucija ili administrativnoj povijesti (v. točku 5 istih preporuka sa sastanka Sekcije za obrazovanje arhivista u Ljubljani 1994).

3. Zbog općepripoznate opasnosti u arhivskim službama razvijenih zemalja, da će arhivi teško moći zaustaviti uništavanje suvremene građe na elektronskim medijima, potrebno je znatno povećati poznavanje informatičke tehnologije, što je najčešće moguće organiziranjem trajnog obrazovanja (*continued or continuous training*).⁸

⁸ *The American Archivist*, vol. 58, br. 2: "Special issue ... on Automated Records"; H. Weber, Challenges for the archival training, *JANUS*, 1993, sv. 3.

Dakako da arhivski stručnjaci naglašavaju kako se u obradi nekonvencionalnog gradiva radi o "zaštiti i obradi nositelja informacija", a ne o obradi informacija (što je posao drugih profesija). "Stoga arhivist ne obrađuje informacije, on obrnuto obrađuje nosioce informacija", ističe Hartmut Weber (*Therefore an archivist is no information manager, at the very most he is a manager of information carriers*). H. Weber također ističe da se zaista teško može očekivati brzo dostizanje svih tehnoloških promjena u nastavi na fakultetima, pa zbog toga inzistira na potrebi trajnog obrazovanja.

4. Potrebno je nadalje osigurati određeni povoljni omjer teorije i prakse u nastavi arhivistike. Premda u svijetu postoje razlike (od 80% prakse u Nizozemskoj, do 20% prakse u nekim drugim školama), ipak je najčešći omjer 60 naprama 40% (odnosa teorije i prakse).

5. Gdje god je moguće treba osigurati poslijediplomski studij s posve arhivističkim usmjerenjem. U kanadskom časopisu *Archivaria* (proljeće 1995, br. 39) imamo izvrstan primjer magistarskih radova u studiji Robina Willyja (60 magistarskih radova).

6. Značajno je, napokon, da sve škole u spomenutom pregledu imaju barem dio predmeta što obrađuju rad u suvremenim kancelarijama i pismohranama, pa je očito da završeni studenti dobivaju mjesta ne samo u većim i manjim državnim i povijesnim, privrednim i privatnim arhivima, nego i u pismohranama i kancelarijama raznih upravnih i drugih ustanova.

7. I na XII. kongresu u Montréalu (u studiji Gabriela O. Alegbeleya i dr.) i na XIII. Kongresu u Pekingu (u izlaganju Thea Thomassena), vidljiva je potreba za većom "fleksibilnošću" – prilagodbom studija novim potrebama.

Kako organizacija i sprovođenje studija arhivistike može predstavljati teškoće i u inače veoma razvijenim zemljama, pokazuje primjer Sjedinjenih Američkih Država. U studiji objavljenoj u časopisu *American Archivist* u ljeto 1994, američki arhivist i bibliotekar Robert Sidney Martin uspoređuje povijesni razvoj i sadašnje stanje studija bibliotekarstva i arhivistike na američkim sveučilištima i stručnim tečajevima.⁹ Autor veoma iscrpno analizira gotovo devedeset godina razvoja studija bibliotekarstva od njegovih početaka u SAD početkom stoljeća, za razliku od potpuno stručno organiziranog obrazovanja arhivistike, kako ga on vidi na američkom sveučilištu ("a modest graduate archival education program at American University.")¹⁰ tek u sedamdesetim godinama ovoga stoljeća. U istoj studiji se na temelju

⁹ R.S. Martin, The Development of Professional Education for Librarians and Archivists in the United States: A Comparative Essay, *American Archivist*, vol. 57, Summer 1994, str. 544–558.

¹⁰ N. dj., str. 557.

izvješća poznatih američkih arhivskih stručnjaka (Frank Evans i Robert Warner) upozorava, da je sedamdesetih godina u SAD relativno "... malo arhivista koji imaju formalno obrazovanje u arhivistici ...".¹¹ Premda posljednjih godina stanje studija arhivistike pokazuje i velika zauzetost Društva američkih arhivista, ipak, intenzivniji i dublji znanstveni i stručno profesionalni, bogatiji pristup pokazuje primjer Kanade.

Tako 1976. godine Društvo kanadskih arhivista prihvaća "Smjernice za program visokog obrazovanja arhivista s poslijediplomskim studijem sa stupnjem magistra arhivske znanosti".¹² Kasnije, 1989. godine, revidirane Smjernice za razvoj dvogodišnjeg studija s magisterijem iz arhivistike, donose upute o proširenim znanjima za zvanje arhivista, nadalje nalažu da program studija mora imati puni akademski status s utvrđenom autonomijom na fakultetu ili školi bibliotekarstva, informacijskih znanosti, na odjelu za povijest ili na pravnom fakultetu. Studij mora imati i nastavnike s punim radnim vremenom, a mora osigurati i najmanje dva mjesta praktičnog rada u nekoj arhivskoj ustanovi. Na kraju studija potrebno je obraniti magistarski rad. Ovakvi uvjeti dali su i poseban značaj i vrijednost studijima arhivistike na sveučilištima u Britanskoj Kolumbiji, u Montréalu i Québecu.¹³ Uz predmete iz arhivistike i povijesti administracije, posebna pažnja posvećuje se uredskom poslovanju, kao važnom zasebnom predmetu. Velika pažnja i posebni programi posvećeni su i institucionaliziranim oblicima "trajnog obrazovanja" (*continuing education and training*).¹⁴ To se postiže tečajevima, koji se, primjerice, već preko trideset godina održavaju u Državnom arhivu Kanade.¹⁵

Na kraju, još jednom valja naglasiti autonomnost arhivistike, kao neovisne znanstvene discipline, koja treba prevladavati na našim studijima.

Profesor arhivistike na Rimskom sveučilištu Elio Lodolini, danas jedan od doajena svjetske arhivistike, naglasio je na montrealском XII. kongresu: "... u 20. st. arhivska znanost postaje neovisnom disciplinom" (*... during the 20th century ... archival science became an independent discipline*)¹⁶, i dalje: "Tehnologija u arhivima se danas mijenja sve brže i brže, ali teoretska osnova arhivske znanosti ostaje ista za arhive s glinenim pločicama iz 4. milenija prije Krista, kao i za arhive (i s gradivom na elektronskim medijima, op. M. P.) na kraju 20. stoljeća."

¹¹ Isto, str. 555.

¹² Guidelines Towards a Curriculum for Graduate Archival Training leading to a Master's Degree in Archival Science, u članku Bryana Corbetta, Training outside of Africa: case study of Canada, "Pan-African Conference", *JANUS*, 1996, sv. 1, str. 60.

¹³ Isto, str. 60–63.

¹⁴ Isto, str. 63–66.

¹⁵ Isto, str. 65 i dalje.

¹⁶ *Archivum*, vol. 39, str. 154.

I profesorica Angelika Menne-Haritz, voditeljica njemačke arhivističke škole u Marburgu, u svom magistralskom radu na istom XII. Kongresu u Montréalu ("Archivfachliche Ausbildung: Den Anforderungen der Gesellschaft des 21. Jahrhunderts gerechtwerden")¹⁷, također naglašava važnost "autonomne arhivske znanosti u školovanju arhivista i to posebno upravo prema informacijskim znanostima, kojima može dati i svoj doprinos, ali ne može biti o njima ovisna" (*Die funktionelle Archivwissenschaft als eine autonome Wissenschaftsdisziplin kann ihren Teil zu den Informationswissenschaften beitragen, ohne von jenen abhängig zu sein*).¹⁸

Ovu svoju studiju profesorica A. Menne-Haritz, završava optimističkom tvrdnjom da će "... autonomna arhivska znanost znati naći odgovore na pitanja budućnosti..." (*Eine autonome Archivwissenschaft wird die Antworten auf die Fragen der Zukunft finden*)¹⁹.

Na drugoj strani svijeta, u manje razvijenim i siromašnijim zemljama afričkoga kontinenta, na već spomenutoj Sveafričkoj konferenciji o arhivima, održanoj 1994. u Abuji, glavnom gradu Nigerije, nigerijski sveučilišni profesor povijesti Yusufu Bala Usman u radu pod naslovom "Značaj primarnog povijesnog izvornog gradiva za jedinstvo i integraciju Afrike", postavlja tragično pitanje. Nakon borbe za neovisnost afričkih zemalja i nakon oslobađanja od kolonijalizma u osamdesetim godinama 20. st. "... deseci milijuna ljudi bilo je ubijeno, osakaćeno, fizički i mentalno devastirano građanskim ratovima ... glađu i teškom gospodarskom recesijom ..." ²⁰, postavlja pitanje, da li je neophodno trošiti ogromna sredstva napaćenih država i naroda na obrazovanje arhivista i održavanje skupih arhivskih institucija. Ipak, prof. Usman odgovara pozitivno na ovo pitanje, jer bez vlastitog identiteta i vlastite povijesti, koje pruža arhivsko gradivo, narodi nemaju snage niti perspektive za dalji napredak svojih zemalja. Time se arhivi i arhivsko obrazovanje uključuju u obnovu afričkoga kontinenta²¹.

Također i XIII. Međunarodni arhivski kongres u Peking, u pogledu odgoja i obrazovanja arhivista, navodi u odlukama i preporukama sljedeće: toč. 13. ..."da se promiče studij arhivistike kao zasebna disciplina..." (*To foster the study of archives as a separate discipline...*).²²

¹⁷ Isto, str. 261 i dalje.

¹⁸ Isto, str. 269.

¹⁹ Isto, str. 279.

²⁰ Yusufu, Bala Usman, The significance of primary historical source material for African unity and integration, *JANUS*, "Pan-African Conference", 1996, sv. 1, str. 15.

²¹ Isto, str. 16–19.

²² Resolutions and Recommendations, p. 6.

Summary

ARCHIVAL EDUCATION – COMPARATIVE REVIEW ARCHIVAL EDUCATION IN DIFFERENT COUNTRIES

All developed and developing countries have been increasingly interested, during last decades, to amplified participation of archival service and universities in the education of various archival professionals.

International congresses on archives that are held every four years were always places to discuss archival education. The XIst, XIIInd and XIIIth Congresses have brought distinguished professionals' papers (ARCHIVUM, vol. 35, year 1988 and vol. 39 year 1992).

International Council on Archives has established, in the year 1979, its Professional Education Council. The Council had organized several international seminars. Papers have been published separately, and in the review JANUS.

Since in 1966 ICA's secretary, Mr. Ch. Kesckemeti, is collecting data regarding the archival education worldwide. Thus "The List of Schools and Courses for the Professional Education for Archivists" have been published.

In the year 1992 the List was updated, and "Directory of Schools and Courses of Professional Training for Archivist" were published by the ICA Education of Archivists Section. Data related to 121 school and post-graduate studies, or 43 countries (5 continents).

This magnificent study gives not only basic data like name and address of the school, but also curriculums, number of students, education of the lecturers and so on. It seems that every school has an average of minimum 5 or 10 graduate students every year.

Also, the Directory reviews the schools' subjects, number of lectures, and relationship between the lectures and practices. Thus, in every school orientation is visible:

1. Independence or autonomy of the archival study – sometimes with a separate courses for library and information studies. That is also one of the recommendations of the Symposium on archival education, Ljubljana, 1994: "6. ... There has to be uniformity between the program of the archival study (including additional archival sciences) and the balanced integration of new technologies (for data processing)".

2. History of institutions or administration has to be lectured as well.

3. There is jointed realization that archival services would not be able to stop the destruction of the modern records medium, so continued training for the enlargement of the archivists' information science knowledge have to be established.

Archivists do point out that arrangement of the automated records means "protection and arrangement of the information carriers" and not the arrangement of the information (that is other professions' task).

"Therefore on an archivist is no information manager, at the very most he is a manager of information carriers" writes Hartmut Weber. He also points out that universities are unable to follow rapid technological changes, so the emphasis must be put on the continued training.

4. There has to be a certain balance between the study of theory and practice. Although there are differences between schools (in the Netherlands it is 80% of practice, and only 20% in some other countries) the most common proportion is 60% of theory and 40% of practice.

5. Wherever it is possible autonomous post-graduate archival study has to be established. "Archivaria," spring 1995, number 39, has an excellent list of Canadian students, 60 master's theses by Robin Willy.

6. It is important that every school has at least some subjects about the modern records management. Thus graduate students find jobs not only in national and business archives, but also in various government institutions.

7. International congresses have pointed out that curriculums have to be more flexible, including new information technologies, as much as possible.

Archival science is a separate and independent one, so the archival study has to be similar. One of the XIII. Archival Congress, Beijing, China, recommendation regarding archival education is: "To foster the study of archives as a separate discipline ...".